

II.8

Etične vsebine pri delu psihologa na področju športa

Maja Smrdu
Tina Jeromen

Povzetek

Športni psiholog mora biti pri svojem delu prilagodljiv in odziven, saj je delo v športu dinamično, lahko se hitro spreminja in potrebuje veliko prilagajanja, tako glede na osebe v športu (športnike, trenerje) kot glede na okoliščine obravnave (tekmovanja, treningi, dvorane, stadioni, garderobe, pisarne ...). To in pa neposredna, takojšna prisotnost športnega psihologa pri marsikateri močno čustveni izkušnji športnika in trenerja predvideva osebnejši odnos s klienti (največkrat športniki) ter veliko mero fleksibilnosti v nepredvidljivih situacijah, kar potrebuje dodatne etične razmisleke. Skladno s temi predstavlja nekaj ključnih etičnih dilem s področja športne psihologije in jih opredeliva tako glede na dva splošna etična kodeksa v psihologiji, slovenskega, ki ga prispeva Društvo psihologov Slovenije (DPS), in evropskega, ki ga prispeva Evropska zveza psiholoških združenj (European Federation of Psychologists' Association – EFPA), ter tri specifične etične kodekse, ki posebej obravnavajo področje športne psihologije: kodeksi Evropske športne zveze (European Federation of Sports Psychology – FEPSAC), Mednarodne zveze športnih psihologov

Smrdu, M., in Jeromen, T. (2023). Etične vsebine pri delu psihologa na področju športa. V V. Poštuvan in M. Čerče (ur.), *Psiholog v dilemi: etične vsebine in etična zavest v praksi* (str. 253–285). Založba Univerze na Primorskem. <https://doi.org/10.26493/978-961-293-275-6.253-285>

(International Association of Sports Psychologists – ISPP) in Zveze za uporabno športno psihologijo (Association for Applied Sports Psychology – AASP). Najpogostejše etične dileme ali možne kršitve etičnih načel v športni psihologiji so v Sloveniji sledeče: kompetentnost, zaupnost, mešani odnosi, doping, konflikt med poklicno etiko in vrednotami športa ter etični konflikt pri samopromociji. Etičnim standardom vseh omenjenih zvez se moramo zavezovati vsi športni psihologi v Sloveniji, kar spodbuja tudi Sekcija za psihologijo športa DPS.

Ključne besede: zaupnost, mešani odnosi, samopromocija, doping, kompetentnost

Uvod

Področje športne psihologije je posebno področje uporabne psihologije, za katerega je značilno, da je zelo dinamično, hitro rastoče ter se zato hitro spreminja in prilagaja. Za pridobivanje kredibilnosti v javnosti in med strokovnjaki je ključno, da je strokovna praksa športnih psihologov etična, učinkovita in urejena, da so kompetence športnih psihologov jasno opredeljene, da so zapisani standardi dela in naziv športni psiholog konsistentno uporabljeni. V zadnjem času se dvema ključnima izzivoma, kako etično delovati kot športni psiholog v dvojnih odnosih in kako etično opravljati prakso v okolju, ki ni običajna pisarna, pridružuje še izziv svetovanja na daljavo (uporaba spletnih tehnologij). Športna psihologija ima, poleg etičnih zahtev, ki veljajo za vse psihologe, še nekaj specifičnih. Te so posebne predvsem zaradi klientov, ki so medijsko in socialno dodatno izpostavljeni ter veliko potujejo. Poleg teh etičnih dilem se na področju športa (zlasti vrhunškega) srečujemo še s problematiko dopinga.

V svojem delu se športni psihologi sklicujejo na *Kodeks poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije – DPS, 2019), Etična načela Evropske zveze športnih psihologov (*Ethical Principles of the European Sport Psychology Federation*) (European Federation of Sports Psychology – FEPSAC, 2011), Etična načela in standarde Zveze uporabne športne psihologije (*AASP Ethical Principles and Standards*) (Association for Applied Sport Psychology – AASP, 2011), Etični kodeks delovanja športnih psihologov (*Ethical Code for Sport Psychology Practice*) (The International Society of Sport Psychology – ISSP, 2019), Metakodeks etike Evropske zveze psiholoških društev (*Meta-Code of Ethics*) (European Federation of

Psychologists' Association – EFPA, 2005) in na *Standarde dela športnih psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2012).

Na osnovi zgoraj omenjenih kodeksov in izkušenj s športno psihologijo v slovenskem prostoru izpostavlja naslednja pogosta področja etičnih dilem:

- področje kompetentnosti,
- področje zaupnosti,
- dvojni oz. mešani odnosi,
- doping,
- razmejevanje med vrednotami in poklicno etiko,
- samoprezentacija oz. samooglaševanje.

Kompetentnost

Ena od pomembnejših etičnih tem (morda celo najpomembnejša) je kompetentnost. Na strokovnih intervizijah in srečanjih pogosto slišimo, da v javnosti obstaja domneva, da so vsi športni psihologi visoko izobraženi in dobro usposobljeni specialisti. Pogosto tudi med psihologi velja zmotno prepričanje, da je vsak psiholog lahko tudi športni psiholog. Vendar temu ni tako; kajti le specialistična ter kvalitetna izobrazba in nenehno usposabljanje na interdisciplinarnem področju športnega treniranja, psihologije ter psihoterapije omogočata zagotavljanje kakovostnih storitev na tem področju. Nujno je, da športni psihologi ohranjajo visoko raven in kvaliteto storitev, da tisti, za katere delajo, jih poučujejo in o njih študirajo, ne bodo dvomili v njihove sposobnosti in bodo lahko vrednost psihološkega dela zaznavali kot visoko. Ni dovolj biti športnik, športni navdušenec, član ene od številnih organizacij ali psiholog, da posameznik postane kompetenten in kvalificiran izvajalec športne psihologije (Brown in Cogan, 2006).

Nesti (2010) v svoji raziskavi ugotavlja, da je za športne psihologe ključna visoka stopnja samospoznavanja in samozavedanja. Športni psihologi se morajo zavedati, »kdo« so, ter neprestano razvijati in vzdrževati poglobljeno znanje o tem, kako kot osebnost delujejo v vlogi športnega psihologa. To je še posebej pomembno, ker delajo v zelo raznolikih organizacijah, čeprav za to nimajo potrebnega usposabljanja (Nesti, 2010).

Kultura in politika v vrhunskem športnem okolju naredita športno psihološko delo nestanovitno ter naporno, zato Nesti (2004; 2010) trdi, da morajo športni psihologi za to, da lahko uspešno preživijo v takem

okolju, imeti osebnostne lastnosti, kot so odpornost, predanost, prisostnost, pristnost in empatija. Simons in Andersen (1995) navajata še, da delo s profesionalnimi športniki (ekipami) ali delo v veliki organizaciji zahteva, da športni psiholog izkaže sposobnosti za razumevanje športne situacije in športnika ter veliko mero samostojnosti in vztrajnosti. Kyndt in Rowell (2012) poudarjata, da pod močnim pritiskom vrhunškega športa le nekateri trenerji in psihologi lahko uspejo ter nudijo potrebno podporo, ki športnikom, s katerimi delajo, pomaga doseči »stopničke«. Poleg čisto tehničnega znanja izvajalci športne psihologije potrebujejo tudi določene osebnostne poteze, ki jim omogočajo učinkovito delovanje v okolišjih z visoko obremenitvijo.

Štiri ključna področja, ki jim je skozi celotno poklicno življenje treba posvečati pozornost, so (Chandler, 2015):

1. ključno področje: osebni in poklicni standardi – razvijanje, izvajanje ter vzdrževanje osebnih in poklicnih standardov ter etične prakse;
2. ključno področje: strokovnost in znanost – uporaba psiholoških in sorodnih metod, konceptov, modelov, teorij ter znanja, ki izhajajo iz znanstveno ponovljivih ugotovitev;
3. ključno področje: sledenje sodobnim smernicam – raziskovanje in razvijanje novih ter obstoječih psiholoških metod, konceptov, modelov, teorij in instrumentov v športni psihologiji;
4. ključno področje: poučevanje – širjenje psihološkega znanja, načel, metod, potreb in strategij.

Etični standard APA 2.01 določa, da morajo izvajalci »zagotavljati storitve, poučevati in raziskovati ljudi ter področja le v okviru svojih kompetenc, na podlagi izobrazbe, usposabljanja, izkušenj, supervizije, posvetovanja, študija ali poklicnih izkušenj« (American Psychological Association, 2002). Zato je ukvarjanje s praktično športno psihologijo neprimerno in neetično, če zagotavljanje teh storitev temelji zgolj na interesu ljudi ali potrebah po intervencijah (Canter idr., 1994). Neupoštevanje tega standarda lahko znatno poveča tveganje za škodo na strani klientov in organizacij, lahko pa celo pripelje do tožb o malomarnosti in nepravilnosti. Npr.: športni psiholog sodeluje s športnikom na področju klasične priprave na nastop, v tem procesu pa ugotovi, da obstaja sum na motnje hranjenja. To lahko pomeni, da bi deloval izven področja, za katerega je kompetenten, zato mora klienta napotiti h kliničnemu psihologu, ki se bo ukvarjal z motnjo hranjenja.

Športni psihologi morajo skrbno pretehtati, katere vprašalnike in v kakšen namen jih uporabljajo (da imajo zadostne norme za populacijo) ter da sta njihova usposobljenost in izobrazba primerni za uporabo instrumentov ter intervencij (American Psychological Association, 2002, Standard 9.02).

Še en in manj očiten primer delovanja izven področja kompetenc je, kadar športni psiholog ne prepozna klinične narave destruktivnega odnosa med starši in športnikom ali trenerjem ter športnikom, kar prav tako zahteva klinično obravnavo.

Prav tako je npr. neprimerno, da se neusposobljeni psiholog trudi za izboljšanje nastopa s 13-letnim umetnostnim drsalcem, če ta psiholog ne pozna značilnosti motoričnega učenja in razvojnih potreb ter pričakanj mladega drsalca, čeprav je priložnost za delo z vrhunskim športnikom lahko zanimiva, mamljiva in finančno koristna (Moore, 2003).

Primer

Športnik je študiral v tujini in pridobil določeno izobrazbo neke psihološke smeri. Po vrnitvi nazaj v Slovenijo si je želel delati kot športni psiholog. Ker je poznal prave ljudi in je znal dajati vtis, da je bil njegov študij boljši kot v Sloveniji, je dobil delo in začel delati v večjem športnem klubu s skupino članov, profesionalcev. Ti so predvidevali, da ima enaka znanja kot licenciran športni psiholog, in so ga kot takega tudi zaposlili. Po nekaj dobro obiskanih predavanjih pa so športniki začeli odklanjati sodelovanje z njim. Povedali so, da je uporabljal nestrokovne metode, prehitro delil nasvete, dajal psevdoznanstvene razlage, iskal bližnjice s pavšalnimi motivacijskimi slogani. Deloval je, kot da je znanstveno podkovan, vendar pa se je izkazalo, da ni, saj se je ponavljal in zapletal ter ni ustrezno obravnaval težav, ki so jih športniki izpostavili. Odnos, ki ga je gradil s športniki, je temeljil na prijateljevanju z njimi in ne na strokovnem odnosu ter znanju. Tukaj predstavlja etični problem, ki je v športu zelo pogost.

Odgovor na problem

Etično načelo kompetentnosti psihologe osvešča, da obstajajo zelo specifična znanja, ne glede na to, kakšno šolo v smeri psihologije ali psihoterape-

pije imajo. Teh znanj ne morejo pridobiti samo s tem, da so športniki ali da jih šport zanima. Prav tako ne postanejo kompetentni s splošno psihoterapevtsko izobrazbo ali diplomo iz psihologije. Za delo v športu je nujno pridobiti znanja in izkušnje na področju športne psihologije ter slediti prej omenjenim štirim smernicam.

Vse, ki delujejo v športu, spodbujamo, da na spletni strani Sekcije za psihologija športa DPS vedno preverijo, ali ima oseba, ki jo najamejo, športno psihološko licenco, za katero je jasno določeno, kaj jo sestavlja in kdo jo lahko pridobi. Licencirani športni psihologi v Sloveniji imajo končan magisterij iz psihologije, opravljeno vsaj prvo stopnjo izobraževanja iz kognitivno-vedenjsko terapije, opravljen tečaj strokovnega dela v športu za trenerje in opravljen tečaj za pridobitev naziva športni psiholog. Ena od temeljnih nalog Sekcije je tudi objavljane poljudnih člankov o različnih športnopsiholoških temah in seznanjanje javnosti ter športne javnosti o licenci in pogojih, da se lahko nekdo predstavi kot športni psiholog. Vsi športni psihologi z licenco to tudi redno obnavljajo (na štiri leta) na strokovnih intervizijskih sekcijah. Ne glede na to, kje so psihologi zaključili študij psihologije, je pomembno, da se zavedajo načela strokovne kompetentnosti in načela integritete, ki zajemata poštenost in iskrenost do klienta pa tudi iskrenost do lastnega znanja oz. neznanja ter strokovne usposobljenosti.

Pomembno je, da se strokovnjaki zavedajo, da tudi če nekaj deluje na kratek rok – kot npr. motivacijski nagovori, ki lahko delujejo na osnovi zaznane socialne moči –, je strokovno tisto dolgoročno pomembnejše kot trenutni uspeh. Zavedati se moramo, da je v ozadju tovrstnih nagovorov manipulacija. Psihologi se moramo zavedati celostne dobrobiti športnikov in, čeprav je športni rezultat pomemben, to ne bi smelo biti edino vodilo delovanja športnega psihologa.

Členi iz kodeksov oz. načela

Kompetentnost je prvo in splošno načelo Kodeksa AASP (Association for Applied Sports Psychology 2011) in glavno načelo etike tako v okviru Kodeksa AASP kot Kodeksa FEPSAC (European Federation of Sports Psychology 2011).

Člen 2.1. Kodeksa poklicne etike psihologov (Društvo psihologov Slovenije, 2019): Psiholog strokovno deluje v mejah svoje izobrazbe, usposobljenosti, izkušenj, etičnih načel in pristojnosti delovnega mesta ali vloge v psihološki obravnavi.

Člen 2.2. *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019): *Psiholog uporablja pri svojem delu tiste psihološke postopke, metode, tehnike in sredstva za psihološko ocenjevanje, ki jih je ocenila in sprejela psihološka stroka.*

V Kodeksu ISPP (International Association of Sports Psychologists 2019) je to področje predstavljeno v četrtem načelu – kompetentnosti, strokovnosti in usposobljenosti za strokovno delo. Dodatno to podpira ta predvsem 12. in 13. načelo, ki podrobneje opredeljujeta usposobljenost psihološkega poklica in potrebo po rednih supervizijah.

Glede na *Kodeks poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) je pomembno izpostaviti predvsem drugo (načelo strokovne kompetentnosti) in četrto načelo (načelo integritete poklica), v okviru tega npr. člen 4.5. specifično pravi, da *mora psiholog svojo strokovno usposobljenost, izkušnje in pristojnosti obravnavancem, sodelavcem, kolegom psihologom ter širši javnosti predstaviti objektivno in pošteno.* V okviru načela strokovne kompetentnosti je pomembnih več podnačel, lahko pa izpostavimo člen 2.3., ki poudarja, da *strokovna zahtevnost posameznih posebnih področij psihološkega dela psihologa obvezuje, da to področje poglobljeno obvlada,* ter člen 2.5., ki navaja naj *psiholog pri svojem delu uporablja le tiste psihološke postopke, metode, tehnike in sredstva za psihološko ocenjevanje, ki so optimalni za cilj in potek obravnave ter strokovna spoznanja.*

Metakodeks etike EFPA (European Federation of Psychologists' Association 2005) kompetentnost opisuje kot prizadevanje psihologov za visoke standarde usposobljenosti, poznavanje meja kompetenc in lastnih omejitev strokovnega znanja. Psihologi naj zagotavljajo samo tiste storitve in uporabljajo samo tiste tehnike, za katere so usposobljeni, izobraženi in imajo z njimi dovolj izkušenj.

Zaupnost

Izjemno pomembno je, da športni psihologi pa tudi drugi športnopsihološki raziskovalci vedno skrbijo, da je upoštevano načelo zaupnosti (European Federation of Sports Psychology, 2011). To pomeni, da skrbno ohranijo zaupne vse informacije, ki jih dobijo pri svojem delu. Podatke lahko pridobijo ali posredujejo le s predhodnim pisnim soglasjem klienta, udeleženca ali naročnika. Vsi športniki bi morali biti obveščeni, da imajo pravico do vpogleda v vse informacije, ki se nanašajo nanje. V uvodu mora psiholog vedno poudariti, da obstajajo tudi nekatere izjeme glede zaupnosti, in to so: ogroženo zdravje ali življenje športnika (klienta) in/

ali drugih ljudi v njegovi/njeni bližini, zloraba drog, orožja ipd. (European Federation of Sports Psychology, 2011).

Načelo zaupnosti je lahko hitro kršeno, kadar športni psihologi uporabljajo nekonvencionalne oblike svetovanja (kar je v športnem okolju prej pravilo kot izjema, kot je podrobneje opisano v nadaljevanju). Te oblike so lahko neobičajne glede na prostor in glede na čas. Npr., psihološko storitev lahko izvajajo izven standardnega 50-minutnega delovnega okvira. Etzel in Watson (2013) izpostavljata etično težavo, povezano s prostori, kjer poteka delo psihologov, komunikacijo psihologov s športniki, trenerji in z drugimi prejemniki zaupnih informacij na športnih objektih, igriščih ter ob igriščih, v moštvenih avtobusih ali kje drugje na terenu. Velikokrat so prisotne druge osebe, ki lahko slišijo neke zaupne informacije (vodstvo, trener). Lahko se zgodi, da so pogovori preslišani tudi z neposrednim namenom pridobivanja zaupnih informacij – npr. zaradi (kriminalnega) področja športnih stav, kar je v športu postala zelo pereča dejavnost.

Športni psiholog je včasih v situaciji, ko mora o športnikovih neetičnih dejanjih poročati, npr. trenerjem, vodstvu društva ali zveze, selektorju, etični komisiji Olimpijskega komiteja Slovenije, strokovnemu odboru ali kateremu drugemu odboru. Področja, kjer morajo biti športni psihologi še posebej pozorni na kršitve načela zaupnosti, so:

- športnikova zloraba drog, poživil in drugih substanc,
- igranje na srečo,
- trenerjevo nasilje ali krutost pri vadbi,
- prekrški, ki jih naredijo športniki, kot npr. vlom ali kraja.

Športni psiholog se sreča z dilemo, ko od športnika dobi informacije, da ima težave, ki bi mu lahko škodovala brez nadaljnjega ukrepanja (in same po sebi niso neetična vedenja), npr.: kadar športnik trenerju zamoči poškodbo in želi kljub tej tekmovati, kadar skriva napredovalo motnjo hranjenja, s čimer lahko že ob manjšem padcu tvega hujši zlom kosti, lahko so to tudi primeri čustvenih težav, družinske situacije, zaradi katerih ne more biti ustrezno skoncentriran na treningih ali tekmovanjih in s tem ogroža svoje življenje (npr. pri smuku, smučarskih skokih, akrobatiki), ter druge sorodne težave. Psiholog v takih primerih razmišlja o tem, kdaj bi zaradi ogroženosti športnika informacije moral razkriti drugim pristojnim. V teh primerih sta v koliziji člen 2.11. Kodeksa poklicne etike psihologov, ki izpostavi, da *sme psiholog od obveznosti popolnega ščitenja podatkov psihološke obravnave odstopiti le v izjemnih primerih*, in 1.10., ki

navaja, da *psiholog pri delu s posameznikom, skupino ali z organizacijo vzpostavi zaupni odnos in v tem odnosu strogo spoštuje načelo poklicne skrivnosti* (Društvo psihologov Slovenije, 2019).

Primer

Načrtovanje osebne krizne intervencije: cilj športne psihologinje in klienta je bil, da se izogneta posredovanju pomembnih zaupnih podatkov. Športnik je odhajal na pomembno tekmovanje v tujino, njegova športna psihologinja ni bila del strokovne ekipe. Športnega psihologa v strokovni ekipi ni bilo, kar se na večjih tekmovanjih marsikdaj zgodi. Športnik je svoje težave že nekaj mesecev pred glavnim nastopom odlično obvladoval, toda kljub vsemu se je po pogovoru s psihologinjo pripravil na možnost, da se mu zaradi stresa, ki ga pomemben nastop prinaša, lahko pojavi težava. Spraševala sta se, kako ohraniti zaupne podatke, da bo športnik z določenimi težavami lahko poiskal pomoč na tekmovanju, torej v stresni situaciji, tudi ko psihologinja ne bo mogla biti dosegljiva. Dilema je bila, ali naj psihologinja to situacijo razkrije komu od članov spremljevalne ekipe ali ne, zato da bi omogočila dodatno čustveno in osebno podporo športniku.

Odgovor na problem

Športna psihologinja se je s tekmovalcem dogovorila o možni rešitvi te situacije. Predlagala je člana spremljevalne ekipe, za katerega je ocenila, da se s športnikom osebno ujameta, in za katerega je vedela, da povsem spoštuje zaupnost informacij in je kompetenten, da bi se športnik v primeru, da se bo znašel v stiski, z njim lahko pogovoril, če bi to potreboval. Športnik se je strinjal s tem in z rešitvijo, da spremljevalnemu članu ekipe podatke prenese psihologinja. Imel je zagotovilo, da konkretne težave zaupni osebi ne bo razkrila oz. kaj bo članu spremljevalne ekipe povedala in kaj ne. Razbremenjen je bil tudi pritiska svoje ekipe – če bi potreboval pogovor, ima varno mesto pri spremljevalcu.

V športni psihologiji je načelo zaupnosti lahko hitro kršeno (kot sva omenili že zgoraj), zato je zelo pomembno, da se športni psihologi tega še dodatno zavedajo in se ustrezno vedejo, da o tem govorijo in opozarjajo ter poučujejo vse vpletene in tako zmanjšajo možne negativne vplive

kršitev zaupnosti. Psiholog mora vedno pridobiti soglasje športnika. Tudi kadar psihologi predstavljamo primere (npr. za edukacijske namene) ali dajemo javne izjave, je pomembno, da se prikrije identiteta športnika. Marsikdaj samo prekrivanje imena športnika ni dovolj, temveč je treba prekriti tudi druge informacije, na osnovi katerih je lahko športnik prepoznan.

Za psihologe velja, da v javnosti ni etično govoriti o konkretnih športnikih, ki so (bili) v obravnavi (tudi, če ima njihovo dovoljenje), ali povedati nekaj o športniku tako, da ga prepoznamo.

Členi iz kodeksov oz. načela

Glede na *Kodeks poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) to podpirajo zlasti sledeči členi:

1.2.: Psiholog pri svojem delu spoštuje in ščiti pravice klienta do zasebnosti, samoodločanja in avtonomije.

1.10.: Psiholog pri delu s posameznikom, skupino ali organizacijo vzpostavi zaupni odnos in v tem odnosu strogo spoštuje načelo poklicne skrivnosti.

1.11.: Psiholog opravlja delo tako, da v največji možni meri prepreči namerno ali nenamerno zlorabo psiholoških veščin in spoznanj.

Pri tem je smiselno upoštevati tudi člen 3.14., ki izpostavlja, da je *psiholog odgovoren za celovito izpeljavo obravnave tudi takrat, kadar je sam iz objektivnih vzrokov ne more zaključiti.*

V Kodeksu FEPSAC (European Federation of Sports Psychology 2011) je celostno zajeto načelo zaupnosti (načelo D), medtem ko ga v Kodeksu AASP (Association for Applied Sports Psychology 2011) podrobneje podpira 18. člen, vzdrževanje zaupnosti.

V Kodeksu ISPP (International Association of Sports Psychologists 2019) je, podobno, kot v drugih kodeksih, to vključeno v načelo spoštovanja posameznikovih pravic in dostojanstva (drugo načelo), profesionalne odgovornosti (peto načelo), načelo zaupnosti v profesionalnem delu (šesto načelo) in načelo informiranega soglasja (sedmo načelo). Specifično pa je lahko v podporo tudi 16. načelo, uporaba tehnologije v poklicni praksi/zagotavljanju storitev.

Metakodeks etike EFPA (European Federation of Psychologists' Association 2005) v poglavju o zaupnosti govori o spoštovanju človekovih pravic, osebnih pravicah in dostojanstvu, splošnem spoštovanju,

spoštovanju pravice do zasebnosti ter zaupnosti. Pod to spadata tudi pravica o informiranem soglasju ter svobodni privolitvi in pravica o samoodločanju. To pomeni, da se lahko vsak posameznik sam odloči, na kakšen način bo obravnavan.

Druge etično občutljive situacije glede zaupnosti

Zaradi pogostih potovanj športni psiholog svetovalnega dela ne more opravljati z osebnim stikom in tako večkrat uporablja internetno tehnologijo. Zavedamo se, da brez nje ne gre, predvsem zato, ker vrhunski športniki zelo veliko časa preživijo na potovanjih, pripravah in tekmovanjih. Da bi delovali etično, je treba preveriti, ali so kanali, aplikacije in sobe za pogovarjanje res zasebne ter varne pred neželenim prisluškovanjem ali shranjevanjem osebnih podatkov. Poleg teh »tehnoloških izzivov« je zaupnost ogrožena tudi, kadar športniki sami nekritično uporabljajo mobilne telefone, platforme različnih družbenih medijev in dovoljujejo spletno zbiranje podatkov (Etzel in Skvarla, 2017).

Psihologom pa se lahko (nenamerno) zgodi tudi to, da osebne zapiske po nesreči shranijo ali prenesejo z računalnika na računalnik, ključek USB izgubijo, neprevidno pustijo papirje na mizi ipd. Na splošno velja tudi to, da morajo zelo paziti, da o zaupnih informacijah ne razpravljajo v javnosti ali v medijih, da osebnih podatkov, ocen, zaključkov in mnenj brez dogovora ter dovoljenja ne delijo s trenerjem ali starši (ne namerno in ne pomotoma). Previdnost ni odveč tudi pri pošiljanju zasebne e-pošte.

Mešani odnosi (dvojni odnosi)

Na spletni strani American Psychological Association (Behnke, 2015) je zapisano, da se na njihovo etično komisijo psihologi največkrat obračajo ravno z dilemo, kako se znajti v etično vprašljivem dvojnem odnosu.

Earp idr. (2021) ugotavljajo, da so odnosi med ljudmi zelo zapleteni. Ljudje imamo do tistih, ki so nam blizu, drugačna, bolj pristrana pričakovanja kot do tistih, s katerimi nimamo takega odnosa. Skladno s tem so tudi psihologova pričakovanja lahko zelo specifična glede na različne odnose, ki jih ima (t. i. relacijske norme). To pomeni, da lahko psiholog preozko presoja odzive in vedenja drugih. Tako se zgodi, da ostaja v ozkem kontekstu določenih odnosov in vlog, namesto da bi širil perspektivo in kliente spodbujal k raziskovanju novih možnosti. Intervencije in obravnave posledično izhajajo iz ožjega vzorca moralnih prepričanj ter pretirane osebne vpletenosti.

Pri delu s športnimi ekipami se športni psihologi srečajo s specifično skupnostjo, ki jo sestavlja majhen in zelo zaprt krog posameznikov (športniki, trenerji, drugi športni strokovnjaki in vodstveni kadri). V primerjavi z drugimi področji praktične psihologije je v športu zelo običajno, da se pojavijo mešani odnosi, kar ustvarja etične dileme za vse vpletene. Literatura (Haberl in Peterson, 2006; Watson idr., 2006) navaja tri glavne vrste mešanih odnosov (odnosov z več vlogami): med športnimi psihologi in športniki, med spremljevalci in športnim psihologom, med trenerji in športnim psihologom. Lahko prihaja tudi do prekrivanja vloge športnik – študent. Npr., športnik, ki obiskuje športno psihologinjo, postane njen študent na fakulteti; tako psihologinja pozna njegove podatke, ki so zaupne narave in niso povezani s svetovalnim procesom (ocene, katera predavanja obiskuje in kako pogosto, vedenje do drugih v študijskem okolju ...).

Izpostavlja primere dvojnih odnosov v športnopsihološkem svetovanju:

- prijatelji, športniki, trenerji ali sodelavci k športnemu psihologu usmerijo svoje družinske člane;
- športnik se vključi v šolo ali na fakulteto, kjer psiholog/-inja poučuje;
- prijatelji, ali pa kar sami, predlagajo športnikom, da jih, v zameno za psihološko svetovanje, trenirajo ali učijo;
- ponujanje ali prošnja za brezplačne vstopnice za športne prireditve;
- potovanja na tekmovanja z ekipami ali s posamezniki;
- srečevanje na javnih mestih in skupno druženje na javnih dogodkih;
- sprejemanje športnih rekvizitov in podobnih stvari ali uslug za svetovalno delo;
- delati hkrati kot trener in kot psiholog;
- biti psiholog športniku/-ci, ki ga/jo ljubezensko privlači;
- imeti druge posle (npr. prodaja, posredovanje ...) s športnikom ali z ekipo;
- prijateljevanje preko družbenih medijev, skupno preživljanje počitnic.

Zgoraj naštetе situacije so v nekaterih drugih delovnih okoljih psihologov manj verjetne, v športnem okolju pa precej običajne. Dostopnost športnih psihologov v primerjavi z ostalimi je namreč drugačna in vredna

razmisleka: dostopnost izven običajnega delovnega časa, sestanki izven običajnih prostorov, neredni tedenski sestanki, sestanki po telefonu in e-pošti ... Zaradi tovrstnih pogojev dela se hitreje pojavi možnost zapleta v intimno razmerje ali dvojno sodelovanje; psihologi lahko brez pomisleka sprejmejo prijateljstvo s športnikom preko družbenih medijev in prejmejo (ter tudi sprejmejo) povabilo na pijačo ter večerjo. V tem okolju je naravno, da psiholog biva v hotelu s športniki ali pa celo da se skupaj odpravijo na dopust. Nekateri psihologi takih povezav ne bodo videli kot škodljivih (zaradi naivnosti ali izkušnje, da ima tako vedenje malo ali nič posledic). Ta vprašanja v psihološki in klinični literaturi niso obravnavana pogosto (Pope idr., 2006), vendar se z vidika etike, kot npr. navaja načelo integritete, tovrstni dvojni odnosi odsvetujejo.

Haberl in Kirsten Peterson (2006) sta preučevala etične pomisleke in izzive, s katerimi se soočajo športni psihologi pred in med olimpijskimi igrami. Te izzive povečuje netradicionalen način zagotavljanja storitev športne psihologije, ki vseeno zahteva posebno pozornost glede ohranjanja etičnega vedenja ne glede na okolje. Sem sodijo tudi dolgotrajna potovanja z ekipo, s preštevilnimi odnosi in vprašanji, povezanimi z velikimi tekmovanju (npr. olimpijskimi igrami), kot so ravnanje z mediji, identifikacija z ekipo, sodelovanje z več ekipami hkrati, in tudi to, da športni psiholog poskrbi zase.

1. primer

Športni psiholog začetnik je bil zaposlen v klubu kot trener. Da bi začel s športnopsihološko prakso, je prosil predsednika kluba, če mu dovoli, da člane prve ekipe povabi na individualno svetovanje, kjer bi jih rad naučil tehnik sproščanja. Srečanja so bila športnikom všeč in so jih nadaljevali, nekateri pa so psihologu sčasoma zaupali tudi zelo osebne težave. Taka praksa je postala nekaj običajnega in vpletenim se ni zdela sporna. Zapletlo pa se je, ko sta se športnica in športnik iz skupine zaljubila, postala par, toda po nekaj mesecih je fant dekile pustil in začel nov odnos z drugo športnico, prav tako iz te skupine. Psiholog je ocenil, da jih »dobro pozna« in je namesto pomoči in terapije mladim, ki so potrebovali podporo, reagiral strogo in očitajoče do fanta. Zaradi prevelike osebne vpletenosti se je postavil na eno stran – osebna mnenja in prepričanja so pretehtala strokovna. Psiholog v odnos ne bil smel vnašati svojih osebnih prepričanj (načelo

integritete¹), česar v opisanem primeru ni zmožel. Fant je psihologu pristranost zelo zameril in celo grozil, da bo odšel v drug klub. Prav tako so tekmovalci izgubili zaupanje v psihologa, sodelovanje pa so prekinili.

Odgovor na problem

Psiholog se je prepozno zavedel težave, da krši načelo integritete in da, zaradi dvojnih odnosov, ne zmore nepristranske obravnave oz. delovanja v situaciji. Prevelika vpletenost mu je onemogočila ustrezno podporo delovanje. S primerom je sodeloval v supervizijski skupini, kjer so mu svetovali umik; iz izkušnje pa se je veliko naučil o dvojni vlogi v odnosu. Fanta je napotil k drugi psihologinji, s katero je vzpostavil profesionalen odnos in sčasoma razčistil osebne dileme.

Koristno je, da se psiholog vpraša: »Na podlagi česa menim, da imajo športniki koristi od moje obravnave?« Prav tako naj športni psiholog redno sodeluje na strokovnih intervizijah ali supervizijah, kjer se lahko pogovori o svojih aktualnih etičnih dilemah (Društvo psihologov Slovenije, 2019, čl. 2.14. – načelo strokovne kompetentnosti).

2. primer

Izkušnja športne psihologinje, ki se je udeležila olimpijskih iger (OI) kot članica strokovne ekipe. Z etičnimi vprašanji se je srečala že ob prvem stiku, ko se je morala predstaviti celotni ekipi, v kateri so bili športniki in trenerji, s katerimi je že sodelovala, taki, ki so imeli druge športne psihologe, in tudi taki, ki svetovanje zavračajo. Vedela je, da je možnih več težav: nima dovolj informacij o posameznih športnikih ter njihovih vedenjskih in osebnostnih vzorcih, zato ni nujno, da bo izbrala ustrezno intervencijo. Možne etične dileme: povečana medijska izpostavljenost (ki lahko pomaga pri destigmatizaciji športnopsihološke obravnave in prispeva k njeni širši prepoznavnosti, vendar to lahko psihologinja izrabí za lastno reklamo, pomaga sebi namesto športniku in stroki ali celo krši načelo zaupnosti); možnost, da se psihologa izkoristi v neki interni socialni igri, ker ne pozna odnosov (manipulacija trenerja s športnikom), pri čemer je športna psihologinja lahko v dilemi, da pomaga, ker ji je bila

1 Podrobneje je načelo razdelano kasneje v poglavju.

ponujena ta možnost, in po drugi strani zavedanje, da lahko deluje premalo kompetentno.

Odgovor na problem

Z izzivi se je spopadla tako, da se je na potovanje dobro pripravila vnaprej: s športniki se je vnaprej dogovorila, o čem in kako bodo svetovanja na tekmovanju potekala. Edina izjema so bile krizne intervencije – npr., če bi do nje prišel trener ali športnik in jo prosil za pogovor o neki problematični situaciji, doživljanju (npr. prepir med člani ekipe, slaba volja zaradi neizpolnjenih pričakovanj ...). Tudi način, kako bodo intervencije potekale, je predstavila vnaprej, na strokovnem sestanku ekipe. Športnikom, ki jih prej ni poznala, je sporočila, da jim je na voljo, vendar izključno takrat, ko bodo do nje prišli sami. Vedno pa bo izbrala tehnike, ki ne morejo vplivati neposredno na specifičen nastop. Vsi potniki na OI so vedeli, da je tam kot športna psihologinja, pazila pa je, da ni imela aktivnega pristopa, pogovora o pripravi, če to ni bilo vnaprej dogovorjeno.

V vmesnem času je natančno pazila, da se je zavestno izogibala dajanju mnenj, komentarjev in sodb. Dogajanja ni interpretirala, če ni bilo to vnaprej natančno dogovorjeno. V športnike in trenerje se ni vmešavala niti ni dajala dobronamernih nasvetov. V primeru, da je nekaj opazila, se na to ni odzvala, če to ni kršilo človekovih pravic ali zakonodaje. Pogovarjala se je o vsakodnevni stvarih, želela je biti zraven tudi kot človek, ki ima rad šport. Ne bi bilo etično, če bi med vožnjo z letalom naključnemu sosеду razlagala koncepte in teorije iz športnopsihološke prakse. Kadar jo je kdo za to zaprosil, je predlagala, da se dobita po tekmovanju. S tem je pokazala, da ločuje svoje vloge, torej to, kdaj se je pogovarjala kot psihologinja in kdaj kot udeleženka dogodka.

Psihologinja pa je imela tudi neprijetno izkušnjo, ko se je na poziv trenerja odločila za intervencijo. Ta se ni najbolje iztekla in naučila se je, da je izjemno pomembno, da se športni psiholog ne sme hitro odločati po presoji drugega (npr. »interveniraj o tem in tem«), temveč si mora vzeti čas, da zbere čim več relevantnih informacij od vseh udeležencev in šele nato izvede strokovno podprto intervencijo.

Etična dilema: psiholog se mora zelo hitro vprašati, če je potreben strokovni posvet s kolegom, še posebej v primerih, ko intervenira na podlagi nepreverjenih informacij, kot se je zgodilo pri opisanem problemu. Tudi trenerji so lahko v dvojnih vlogah, česar se pogosto ne zavedajo, in

imajo tudi multiple interese, zato so lahko informacije, ki pridejo do psihologa, zelo pristrane in jih mora psiholog pred intervencijo preveriti.

Ob vsem tem pa je pomembno tudi to, da psihologi poskrbijo zase: na tako velik in dolgotrajen dogodek morajo priti spočiti, saj bo delo naporno. Zato je priporočljivo, da si pripravijo urnik, ure, ko delajo kot psihologi. Ločiti morajo tudi prostor, v katerem izvajajo športnopsihološko svetovanje. Koristno je, da psiholog vseskozi opazuje samega sebe in se dogovori tudi za možnost supervizije.

Členi iz kodeksov oz. načela

V okviru *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) sta za razumevanje tovrstnih situacij ključna naslednja člena:

4.7.: Psiholog preprečuje konflikt interesov. Zaveda se negativnih posledic, ki jih povzroča dvojni/multipli odnos, zato lahko v primeru, če presodi, da je tak odnos preveč obremenilen, predlaga svojo izključitev iz ene od delovnih vlog (npr. sočasna vloga svetovanja in odločanja).

4.8.: Kadar ima psiholog v obravnavi z udeležencem tudi kakšno zasebno ali družbeno vlogo, pri strokovnem delu vzdržuje poklicno vlogo in se izogiba drugim vlogam v povezavi s klientom. V primeru, da takšen izogib ni možen, z nezdržljivostjo vlog seznaniti klienta in ga napoti v obravnavo h kolegu ali v drugo organizacijo.

Kodeks AASP (Association for Applied Sports Psychology 2011) to posebej izpostavlja v 9. členu (mešani odnosi), Kodeks FEPSAC (European Federation of Sports Psychology 2011) v načelu E (integriteta) ter Kodeks ISPP (International Association of Sports Psychologists 2019) v prvem načelu (dobronamernost in skrb za dobro počutje drugih) ter specifičneje v četrtem (multipli odnosi).

Metakodeks etike EFPA (European Federation of Psychologists' Association 2005) etični konflikt mešanih odnosov razlaga v načelu integritete. Priporoča, da naj psihologi upoštevajo, da se v mešanih odnosih hitreje pojavi konflikt interesov, lahko pa pride tudi do izkoriščanja klientov. Mešanim odnosom naj se psihologi izogibajo, še posebej, kadar je poklicna distanca zmanjšana. Zavedati se morajo tudi konfliktov, ki nastanejo zaradi neenakosti v moči v odnosu.

Doping

Doping uničuje eno glavnih načel športa – možnost enakovrednega, pravičnega prikaza svojih sposobnosti na tekmovanju. Prvi etični vidik, na katerega pomislimo, ko govorimo o etiki v športni psihologiji, je doping. Kljub filozofskim razpravam o smiselnosti kaznovanja zlorabe prepovedanih substanc in prepovedanih postopkov (npr. krvni doping) v vrhunskem športu je nedvomno, da je doping škodljiv. Škodi zdravju, uničuje duh poštene igre in enake konkurence ter povzroča nepopravljivo škodo kredibilnosti športa (World Anti-Doping Agency, 2021; Fadlih idr., 2020). Na tem mestu ne bomo govorili neposredno o dopingu in njegovem vplivu na športnike, temveč se bomo osredotočili na to, na kaj mora biti športni psiholog pazljiv, ko se sreča z dopingom.

Protidopinško gibanje se je tradicionalno opiralo na pristop odkrivanja in odvrčanja od uporabe dopinga ter osredotočalo na posameznega športnika. V zadnjem času pa se protidopinško gibanje vse bolj odpira v smer prepoznavanja pomena širše skupnosti pri oblikovanju odnosa in vedenja športnikov v zvezi z dopingom (Backhouse idr., 2017). Športniki morajo razviti veščine in samozavest, potrebne za sprejemanje lastnih (obveščenih) odločitev, in športna psihologija lahko pri tem pomaga. Ključno je, da je športni psiholog, ki je formalno del podporne ekipe športnika, izobražen in dobro obveščen, ko gre za vprašanja, povezana z dopingom. Če ni, ne ogroža zgolj športnikov, s katerimi dela, ampak tudi poveča svojo dovzetnost za (nenamerno) kršitev protidopinških pravil ter posledično tvega tudi svoj ugled in kariero v športu.

Sodobne protidopinške perspektive poudarjajo, da športni psiholog sodeluje pri preveciji dopinga. Osnovno načelo je, da je treba dopinško vedenje zavirati, preden se pojavi, podobno kot velja za preprečevanje zlorabe drugih substanc. Zato so znanstvena prizadevanja zadnjih nekaj let usmerjena v raziskovanje varovalnih dejavnikov in dejavnikov tveganja trenutne ter potencialne uporabe dopinga (dopinškega vedenja) v športu (Rodek idr., 2013).

Svet Evrope je že leta 1989 v *Evropski konvenciji proti dopingu v športu* izjavil, da je treba oblikovati in izvajati izobraževalne programe, ki oza-veščajo o pozitivnih vrednotah športa in podpirajo pravilno zasnovane psihološke izobraževalne programe, ki spodbujajo iskanje, kako izboljšati športni nastop brez uporabe umetnih pripomočkov in brez nevarnosti, da bi škodovali športnikovemu telesu. Ta program je bil za države pogodbenice vključen tudi v UNESCOVO Mednarodno konvencijo proti

dopingu v športu (UNESCO, 2005) in je v skladu z njenim 24. členom, ki spodbuja raziskave vedenjskih in družbenih vidikov dopinga ter načrtuje znanstveno utemeljene programe psihološkega usposabljanja, ki spoštujejo integriteto vseh udeležениh oseb.

Športna psihologija je zagotovo ena od pomembnejših preventivnih strategij, ki športnike usmerjajo v protidopinsko ravnanje. Doping v športni psihologiji obravnavamo z dveh vidikov: prvi zajema raziskave o vlogi športnega psihologa pri vplivanju in izobraževanju športnikov o nevarnostih uživanja drog, drugi pa raziskave o odnosu športnikov do dopinga in pojavnosti predvidene (ali prijavljene) uporabe dopinga v različnih populacijah (Moran idr., 2008). Izobraževanje, ki temelji na vrednotah, analiza dopinškega vedenja, usposabljanja o uporabi psiholoških veščin in implementacija modela odločanja so stebri, ki podpirajo psihološko posredovanje v konfliktih na področju dopinga.

Kaj lahko povzroči, da nekdo začne jemati doping in kateri so zaščitni dejavniki? Yelmo-Bravo (2015) pravi, da so dejavniki ranljivosti oz. dovzetnosti za dopinško vedenje povezani predvsem z interakcijo med posameznikom in športnim sistemom. Dejavniki ranljivosti se pojavijo, kadar športnik doping občuti kot »obvezo« (eksplicitno ali implicitno), kot izziv ekonomskega preživetja ali družbenega uspeha, kot odziv na socialni pritisk, kot družbeni obred integracije in nadaljnega članstva v skupini ali kot psihopatološki simptom, ki kaže na notranjo konfliktnost (npr. odvisnost od zunanjega priznanja pri narcisistični osebnostni strukturi). Ugotovljenih je bilo tudi več zaščitnih dejavnikov: odprte možnosti in poznavanje dvojne kariere v športu, zgodnje ukrepanje glede vključevanja v življenje po športni karieri, nadzor in spremljanje mladih športnikov in uporaba vprašalnikov za jasnejšo opredelitev profilov tveganja. Z vidika preventive je izjemno pomembno, da o dopingu in njegovih posledicah poučimo tako trenerje kot športnike, saj vedno delujejo kot celota (Rodek idr., 2013). Najboljši napovedovalec posameznikove odločitve za kršenje zakona so njegova moralna prepričanja. Vemo tudi, da sta najučinkovitejši formalni sankciji v povezavi z neformalnimi sankcijami zaznana grožnja družbenega neodobravanja in moralna zavezanost k zaviranju nezakonitega vedenja (O'Connor, 2008).

Primer

Športnica individualnega športa športnemu psihologu pove, da je pred dvema letoma prekinila sodelovanje s svojo tedanjo

ekipo, ker so ji dajali prepovedana sredstva. Takrat je bila stara 18 let. Sama je mislila, da gre za vitamine, ker so ji tako razložili in jim je to verjela brez dodatnih vprašanj. O tem je začela dvomiti, ko je izgubila menstruacijo in je videla, da se njeno telo, zlasti glede pridobivanja mišične mase in vzdržljivosti, močno spreminja. Ko jih je vprašala, so ji priznali, da so ji dajali dodatke, ki niso formalno dovoljeni. Več pa ji niso želeli povedati. Sama se je zavedala, da je pod vplivom dopinga dosegla dobre rezultate. Trenutno dodatkov ne jemlje in si želi še vedno tekmovali, dopinga pa ne želi jemati.

Športni psiholog je bil v dilemi, kako reagirati – ali obvestiti Komisijo ali se držati načela zaupnosti?

Odprta vprašanja

V opisanem primeru je športnica psihologu zaupala osebno informacijo in, če slednji upošteva načelo zaupnosti, je to zaupna informacija, ki je ne sme deliti. Če bi se držali predpisov Svetovne antidopinške agencije (World Antidoping Agency – WADA), športnica še ne bi smela tekmovali (čeprav trenutno ne jemlje več dopinga), saj bi bila zaradi jemanja kaznovana s prepovedjo nastopanja do petih let. Za jemanje dopinga takrat ni vedela, torej se sprašujemo, kakšna je njena odgovornost. Po pravilih (World Anti-Doping Agency, 2021) se športnike jemlje za odgovorne, tudi če niso vedeli, kaj jemljejo. Morda bi lahko prijavili trenerje, kar pa pomeni, da bi se morala konkretna oseba izpostaviti. Eno izmed vprašanj je tudi, kako lahko psiholog v takem primeru razloži, pouči športnika, kaj je informirano soglasje.

Strokovnjaki športne psihologije morajo opredeliti svoja pričakovanja v zvezi s podporo športnikom, ki razkrivajo dopinško vedenje. V primeru, ko športnik razkrije, da je predhodno užival ali trenutno uživa doping, je psiholog odgovoren za to, da:

- a) to vedenje prijavi ustreznim protidopinškim organom, npr. Slovenski antidoping organizacija (SLOADO), kar je v skladu s Kodeksom in za zaščito pred sokrivdo pri dopingu (World Anti-Doping Agency, 2021, člen 2.9), ali
- b) poskuša pomagati in podpirati tega športnika ter njegov potencial za tekmovalje brez pomoči dopinških metod (v skladu z naravo »poklica pomoči« in zaupnostjo).

Glede na trenutno razumevanje bi moral psiholog, ki sodeluje s športniki, ki tekmujejo v športih, ki jih odobri WADA, poročati o tovrstnih primerih, medtem ko psiholog, ki dela izven tega konteksta, ne (Backhouse idr., 2017). Različni odzivi, poleg realnosti, da številni športni psihologi delujejo hkrati v obeh kontekstih, kažejo, da se mora (globalna) stroka športne psihologije vključiti v kritičen pogovor o tem, kako se doping obravnava na tem področju.

Odgovor na problem

Športni psihologi morajo prevzeti osebno odgovornost za seznanjanje s protidopinškimi vprašanji, politikami in praksami. Različni športni konteksti imajo različna pravila glede dopinga (in s tem povezanimi posledicami). Vsi športniki ne tekmujejo v športih ali dogodkih, ki so skladni s navodili WADA, katere vloga so promocija, usklajevanje in spremljanje boja proti drogam v športu.

Ključnega pomena je, da se športni psihologi seznani s protidopinškimi pravili in da redno spremljajo spremembe pravil. Ne samo to, vedeti morajo, katera pravila jih zavezujejo. Med delom v športih, ki spadajo v okvir delovanja WADA, je športni psiholog soodgovoren za kršitve protidopinških pravil in bi zato (potencialno) moral prijaviti priznano dopinško vedenje. V športih, ki so izven delovanja WADA, mu morda ne bo treba poročati o kršitvi (odvisno od zahtev oz. pravil športnih organizacij), zagotovo pa je pomembno, da se odzove znotraj etičnih in moralnih okvirov tekmovalnega športa.

Členi iz kodeksov oz. načela

Postavke iz Kodeksa, ki bi koristile pri odločanju v tem primeru, so: načelo zaupnosti (Association for Applied Sports Psychology, 2011), načelo F: socialna odgovornost, načelo A: socialna in profesionalna odgovornost (European Federation of Sports Psychology, 2011) in člen 1.3.1. *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019), ki navaja, da je *psiholog pred psihološko obravnavo dolžan na primeren način seznaniti klienta s potrebnimi strokovnimi postopki, aktivnostmi, etičnimi dilemami, s poklicnim odnosom, z načinom varovanja osebnih podatkov, varovanjem psihološkega poročila in morebitnimi posledicami obravnave ter se prepričati, da je obravnavanec informacije in pojasnila razumel*. V okviru Kodeksa ISPP (International Association of Sports Psychologists 2019) se lahko športni psihologi obrnejo na tretje načelo, socialna pravičnost in odgovornost,

prvo načelo, dobronamernost in skrb za dobro počutje drugih, in šesto načelo, integriteta in poštenost; prvo načelo podrobneje govori o izogibanju škodi v poklicni praksi.

Metakodeks etike EFPA (European Federation of Psychologists' Association 2005) to naslavlja v načelu odgovornosti: psihologi so na splošno odgovorni za kakovost in posledice strokovnega dela psihologov (da torej stroke ne spravljajo na slab glas). Spodbujanje in vzdrževanje visokih strokovnih standardov jim nalaga, da se ravnaajo v skladu z etičnim kodeksom. Psihološkega znanja in postopkov ne smejo zlorabljeni. Psihologi so tudi odgovorni, da je strokovna skrb za kliente kontinuirana, kar pomeni, da na primeren način posredujejo informacije o klientih in po potrebi ter primerno sodelujejo z drugimi strokovnjaki. Odgovornost do stroke obstaja tudi po formalni prekinitvi sodelovanja s klientom.

Konflikt med poklicno etiko in vrednotami športa

Skozi kulturne norme se vzdržujejo kohezivnost ekipe, morala v timu in delovna etika (vsak posameznik se kar najbolj potrudi zase in za svojo ekipo). Športna kultura zajema različne oblike vedenja športnikov, jim določa simbolično strukturo in tem aktivnostim daje pomen, torej vrednostno osnovo. Posledično je pomembno razumevanje kulture v vsakem športu, saj odraža osnovo za razumevanje vrednot in meril vedenja oz. delovanja športnikov. Skladno s kulturo posameznega športa si športniki delijo razumevanje svojega športa, cilje in poslanstvo ter vedenjsko in normativno vplivajo drug na drugega (Cruickshank in Collins, 2012).

Športi se med seboj razlikujejo tudi glede na makro (npr. košarka, hokej, ples, boks ...) in mikro kulturo (npr. določena hokejska ekipa, določen plesni klub) (Cruickshank in Collins, 2012). Zaradi teh razlik člani ene skupine vidijo določene vsebine drugače in obravnavajo športnike precej drugače kot člani druge skupine, ti pa določene vsebine spet vidijo drugače kot ljudje, ki niso vključeni v določeno skupino. Zaradi kulturnih norm se dogajajo kršitve etičnih in poklicnih norm.

Psihologi, ki delujejo v športnem okolju in v športni kulturi, se hitro znajdejo v primežu etičnih dilem. Zaradi vpliva kulture se dogaja, da trenerji in drugi člani v ekipi (tudi starši) mlade športnike (devet do 12 let) obravnavajo enako kot odrasle. To je v nasprotju z načeli razvojne psihologije. Trenerji predvidevajo, da bodo mladi športniki zmogli slediti enaki ravni strukture kot odrasli: da bodo poslušni, da bodo takoj naredili, kar jim je rečeno, da med treningom ne bodo klepetali. V nekaterih panogah

se zahtevata tišina in umirjenost med celotnim treningom. Trenerji samo povedo, kako naj se vaja izvaja, in ne predvidevajo, da bi bilo podajanje navodil skladnejše s kognitivnim razvojem otrok. Poleg tega otroci čustva predelujejo drugače kot odrasli, humor, šale in sarkastične komentarje razumejo čustveneje in jih ne morejo ustrezno predelati. Podobno velja tudi, kadar klubi pričakujejo vrhunske rezultate že v mlajših kategorijah.

Zaradi vpliva različnih pričakovanj in nenapisanih pravil športniki ne govorijo tem, kaj se dogaja v njihovi ekipi, čeprav gre za neustrezno obravnavo, zlorabo ali zanemarjanje. Športniki v ekipi s tako kulturo bodo situacijo, ko trener športnika nadere in ga grdo zmerja, pojmovali kot nekaj normalnega, kot del tega okolja. Toda v resnici je to tisto, kar je v družbi in pri vzgoji mladih ljudi psihološko nesprejemljivo ter v nasprotju z zakoni ali pa vsaj etičnimi načeli. Na žalost se dogaja, da organizacije javno zagovarjajo take vrednote in načine delovanja, ki pa v resnici izdajajo zaupanje športnikov (Pope, 2015). Tovrstna izdaja zaupanja lahko športniku povzroči tudi dolgotrajne duševne težave, ki se največkrat pokažejo šele po zaključku kariere.

Športni psihologi sprejemajo, da je rezultat ključen del tekmovalnega športa. Toda pri tem izhajajo iz etičnih načel skrbi za dobrobit drugih, spoštovanja človekovih pravic in dostojanstva, integritete ter socialne odgovornosti. Osnovni cilj (zlasti tekmovalnega, vendar vedno pogostejše tudi rekreativnega) športa je kar najboljši športni rezultat. Posledično poklicna športnopsihološka etika zajema prizadevanje za dobrobiti športnika in rezultatsko uspešnost. Zato se lahko pojavi konflikt med profesionalno psihološko etiko in vrednotami športa. Psihologi naj bodo pozorni na oba vidika in njihova dolžnost je, da ju razložijo.

Ni nenavadno, da velike razlike med poklicnimi etičnimi vrednotami in vrednotami športa pripeljejo do konfliktov ter oteženega funkcioniranja psihologa. Potreben je čas, da športni psiholog razume specifično kulturo določenega športa, ljudi in njihove interakcije. Vrednote in dejavnosti športa, povezane z uspešnostjo, lahko povzročijo precejšnjo moralno stisko, zaradi česar je težko delati s športniki in za njih (Pope in Vasquez, 2016). Neprimernost športnih vrednot prepoznavamo npr. takrat, ko so v nekem okolju številne poškodbe obravnavajo »le« kot del določene panoge. Dogaja se tudi, da športniki niti nimajo ustrezne zdravstvene oskrbe poškodb. Škodljiv vpliv športa na telo je zelo izrazit v borilnih športih (udarci v glavo).

Primer

V obravnavo pride športnik, ki trenira boks, imel je že nekaj pretresov možganov (blaga travmatična poškodba glave) in manjših poškodb obraza. Navaja, da ima pogoste glavobole in težave s spominom. Vemo, da so pretresi možganov jasno povezani z znižanim kognitivnim funkcioniranjem in zgodnejšo pojavnostjo Alzheimerjeve demence (Gillett, 2018). Športnik name-rava prestopiti v težjo kategorijo, kjer bo nedvomno prejel še več močnejših udarcev, ki bodo pripeljali tudi do dodatnih pretresov možganov. Športni psiholog je imel dilemo, ali svetovati in podpreti športnika, da napreduje v težjo kategorijo, kjer bo njegovo zdravje zaradi močnejših udarcev bolj ogroženo, vendar pa bo pa lažje dosegel vrhunski rezultat.

Odgovor na problem

Etična dolžnost športnih psihologov je, da skozi pogovor predstavijo ugotovitve relevantnih znanstvenih raziskav, da skupaj s športniki pregledajo čim več virov, pridobijo kar največ sodobnih podatkov, ki so pomembni za športnikovo nadaljnje splošno funkcioniranje in zdravje.

Etični kodeks priporoča, da psihologi poiščejo načine za odpravo zaznanih izzivov. Koristen je iskren pogovor s trenerji, z vodstvom in s tistimi, ki določajo politiko in oblikujejo kulturo v panogi. V konkretnem primeru bi bila predlagana rešitev, da športnik ne gre v težjo kategorijo, da ima omogočenega več časa za regeneracijo po udarcih, da ima možnost dobiti najboljšo možno zaščitno opremo na treningih in tekmah ipd. Lahko pa se zgodi, da je to zelo oteženo ali celo onemogočeno zaradi načela zaupnosti, saj psiholog ne sme razpravljati o informacijah, ki so bile razkrite zasebno (Etzetel in Skvarla, 2017).

V takšnih primerih je priporočljivo, da se psihologi posvetujejo z etično dobro obveščenimi kolegi. Etično osebje strokovnih organizacij in državni odbori za etiko (npr. Komisija za etična vprašanja Društva psihologov Slovenije, Etična komisija Slovenskega olimpijskega komiteja) so na voljo, da pomagajo razmišljati o takšnih izzivih, predlagati možne rešitve ter podpreti psihologa pri etičnem ravnanju.

Odprto vprašanje

Odprto vprašanje ostaja, kako se bo športni psiholog individualno odločil, ali bo sledil športni kulturi in rezultatskim ciljem trenerjev ter športnika ali pa se bo odločili za načelo dobrobiti in socialne odgovornosti, če se športnik odloči vztrajati pri svojih odločitvi.

Če se odloči, da ne bo sodeloval, to zahteva pogum in trdna etična prepričanja. Lahko se pojavijo osebna, finančna in poklicna tveganja, vključno s čustveno ambivalentnostjo ali stisko, z izključevanjem, izgubo statusa in celo službe (Etzetel in Skvarla, 2017).

Več raziskav tudi kaže, da je za športne psihologe osebno pomembno, da se njihova osebna filozofija (tj. osebna prepričanja in vrednote) sklada z izbranimi metodami zagotavljanja storitev, da lahko samo tako zagotovijo učinkovito športno psihologijo (Lindsay idr., 2007; Poczwadowski idr., 2004).

Členi iz kodeksov oz. načela

Kodeks FEPSAC (European Federation of Sports Psychology 2011) se pri tem naslanja na načelo A: profesionalna in socialna odgovornost, načelo F: integriteta ter načelo F, ki govori o ustreznem osebnem vedenju.

Kodeks AASP (Association for Applied Sports Psychology 2011) to zajema v načelu E: skrb za dobrobit drugih, načelu D: spoštovanje posameznikovih pravic in dostojanstva ter načelu B: integriteta.

Kodeks ISPP (International Association of Sports Psychologists 2019) to podpira v tretjem načelu: socialna pravičnost in odgovornost, prvem načelu: dobronamernost in skrb za dobro počutje drugih ter petem načelu: profesionalne in znanstvene odgovornosti.

V okviru *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) je to podprto v načelu odgovornosti psihologa, npr. členu 3.13., ki navaja, da *psiholog s svojim strokovnim znanjem in delom obravnavancem ne povzroča škode, temveč da poskuša posledice neizogibne škode ali nepredvidljive škodljive posledice psihološke obravnave čim bolj omiliti*.

Metakodeks etike EFPA (European Federation of Psychologists' Association 2005) ta konflikt naslavlja v načelu odgovornosti, točki o reševanju dilem: psihologi si morajo priznati, da se pojavljajo etične dileme, in njihova odgovornost je, da jih razjasnijo, se posvetujejo s kolegi ali celo z nacionalnim združenjem ter na zahteve etičnega kodeksa opozorijo druge.

Etični konflikti pri samopromociji

Samopromocija je proces, pri katerem športni psihologi poskušajo spremljati in nadzorovati, kako jih drugi ljudje dojemajo, poskušajo prikazati določeno podobo (ali vtis) o sebi in svoji stroki. Tudi če je psiholog eden najbolj nadarjenih in je njegovo delo odlično, bodo njegove spretnosti in uspehi ostali neopaženi brez pristne ter strateške samopromocije.

Na splošno poskušajo ljudje drugim predstaviti resnično podobo o sebi, lahko pa se zgodi, da je samopromocija vsiljiva in groba, kar ljudje zelo hitro prepoznamo, nam je nevšečno in posledično nima želenega učinka (Den Hartog idr., 2018). Samopromocija je lahko etično neustrezna (tudi če ni agresivna), kadar je neavtentična (Meninger, 2019) in se športni psiholog prikazuje kot pretirano uspešnega, daje pavšalne nasvete in se javno hvali z obravnavo določenih znanih športnikov. V ozadju take samopromocije je manipuliranje (Meninger, 2019), s čimer se krši načelo integritete, odgovornosti in spoštovanja človekovih pravic.

Športni psihologi običajno niso zaposleni v javnih službah, ampak delo opravljajo kot samozaposleni, pogodbeni delavci. V vrhunskem športu lahko pride do prekinitve pogodbe zaradi različnih razlogov, npr. neuspešnega ohranjanja odnosov s športniki ali trenerji, finančnega stanja športnika, kluba ali zveze (če izgubijo denar, športnega psihologa običajno ne dojemajo kot prioriteto), če športnik oz. ekipa ne dosega zadanih ciljev uspešnosti (ne glede na njihovo realnost) ali preprosto zato, ker je prišlo do spremembe v vodstvu (vodstveni delavci imajo lahko drugačno predstavo o koristnosti športnega psihologa ali o tem, kateri športni psiholog bi bil ustrežnejši). Skladno s tem za uspešno delovanje psihologi potrebujejo tudi promoviranje svojega dela in sebe. Toda tudi v tem okviru mora športni psiholog slediti načelom iskrenega, odgovornega, poštenega in spoštljivega marketinga. Brez tega lahko škodi športniku, izkorišča svojo pozicijo avtoritete in dvojne vloge v odnosu.

Klienti so pogosto vrhunski športniki, ki so velikokrat javno znane osebe. Zato morajo biti psihologi pri varovanju informacij o njih še dodatno previdni, tudi ko ti že končajo s svojo profesionalno kariero. Športniki kot slavne osebnosti so ranljivi in lahko postanejo žrtev neželene izpostavljenosti, saj se o njih v medijih širi veliko osebnih zgodb.

Ljudje in širša javnost šport pogosto dojemajo kot zelo prestižen, posledično si mnogi želijo biti povezani s športniki ali vsaj da jih drugi zaznavajo kot povezane. Zato ni nenavadno, da se posamezniki, ki imajo določeno povezavo s športniki, včasih lahko tudi dokaj tesno identificirajo z

njimi. To lahko velja tudi za športne psihologe, ki sodelujejo s športniki. Čeprav neka bazična identifikacija s slednjimi ne povzroča vedno težav, lahko povzroči pristranskost in izgubo objektivnosti do njih ter zmanjšanje lastne strokovnosti/kompetentnosti (Etzel in Skvarla, 2017).

Športni psihologi morajo biti previdni, da ne pridejo v konflikt interesov. S tem ko želijo sebi olajšati delo in javno objavijo, s kom delajo, škodujejo športniku. Treba se je zavedati, da je že samo informacija o tem, da nekdo dela s športnim psihologom ali ne, športnikova osebna informacija – torej jo lahko posreduje samo športnik sam. Tovrstna samopromocija v tem primeru namreč služi zgolj psihologu, ki se promovira, in ne športniku (Meninger, 2019).

1. primer

Zelo uspešna športnica je v intervjuju sama poimensko povedala, s katero športno psihologinjo dela. O tem sta se pogovorili s psihologinjo in športnica se je strinjala, da lahko psihologinja objavi njeno izjavo ali da pove (npr. v kakšnem intervjuju), da dela z njo (torej jo razbremeni načela zaupnosti). Dilema, ki se v tem primeru pojavi, je v tem, ali je bil na športnico usmerjen posredni pritisk, da to mora narediti, saj bi se v nasprotnem primeru njun odnos lahko spremenil.

2. primer

Po uspehu reprezentance v studio RTV povabijo športnega psihologa. Ta v intervjuju govori o športnikih, s katerimi ne sodeluje, pri tem jih sicer zelo pozitivno opisuje, vendar jih vrednoti in razlaga različne vidike njihove psihološke pripravljenosti (npr. motivacije) ter njihovo osebnost. Nihče od športnikov mu ni dal pisnega dovoljenja, da na kakršen koli način govori o njihovih osebnih stvareh (kot so npr. osebnost, vrednote). Ker hkrati ne pove, da s temi športniki v resnici ne sodeluje, ustvarja tudi lažno podobo o sebi in torej izvaja manipulativno samopromocijo.

3. primer

Športni psiholog je v preteklosti svetoval uspešni ekipi in od takrat redno hodi na njene tekme. Kot nekomu, ki je sodeloval z njimi in ima do njih dovolj prijateljski odnos, mu dovolijo, da jih obišče tudi izven igrišča. Od tam redno objavlja selfije s posameznimi športniki iz ekipe. Tako v družbenih medijih daje vtis, da še vedno sodeluje s športniki in da je del njihovega uspeha.

Odgovori na predstavljene dileme

Športni psihologi ne smejo objavljati, s kom sodelujejo; lahko govorijo o načinu dela in prednostih sodelovanja, vendar ob tem ne smejo konkretno izpostavljati, s katerimi posamezniki in ekipami delajo. Edina izjema je navajanje prisotnosti psihologov na velikih tekmovanjih, na katera so potovali kot člani strokovne ekipe, saj pri tem ni definirano, s kom iz te ekipe so sodelovali.

Kljub dovoljenju psihologi ne smejo objavljati izjav, ki so jih dali za medije športniki in v katerih govorijo o sodelovanju s psihologom. Netično je tudi to, da bi psihologi športnike spraševali za dovoljenje o takih objavah, saj s tem kršijo strukturo profesionalnega odnosa. Obstaja možnost, da športniki v objavo privolijo zgolj zaradi tega, ker jim psihologi predstavljajo avtoriteto (s tem izrabljajo pozicijo moči) ali nekoga, ki jim pomembno pomaga na njihovi športni poti, ter se bojijo, da psihologi, če bodo zavrnil njihovo prošnjo, z njimi ne bodo več želeli sodelovati ali da se bo njihov odnos zaradi tega kakor koli spremenil na slabše (1. primer).

Enako velja tudi za posredno oglaševanje, npr. da psihologi na svojem zasebnem profilu na družbenih omrežjih objavijo fotografijo s športnikom ali da posredno namigujejo, da profesionalno sodelujejo. S tem ko psiholog v svojo samopromocijo vključuje zgolj določene informacije in selektivno zamolči druge (npr. kot gledalec sem se udeležil tekme), lahko vzpostavlja lažno podobo o sebi, svoji aktivnosti in delovanju športnikov. Samo športnik sam lahko izrazi, da sodeluje s športnim psihologom, slednji tega ne sme narediti in ga k temu tudi ne spodbujati (2. in 3. primer).

Pri podajanju izjav (npr. v intervjujih) športni psihologi ne smejo javno komentirati športnikov, ne tistih, s katerimi sodelujejo, in ne drugih (načelo odgovornosti, človekove pravice, načelo integritete poklica). Kakršno koli izpostavljanje športnika oz. izpostavljanje kakršne koli njegove osebne informacije je nedopustno (2. primer).

Psiholog lahko pri samopromociji predstavlja športnopsihološko teorijo, splošna spoznanja in zanimivosti iz sveta uporabne športne psihologije. Samopromocijo lahko športni psihologi izvajajo tako, da v primeru, ko so javno povabljeni, vztrajajo samo na tem, da jasno in strokovno opisujejo načine svojega dela ter ne govorijo o posameznih ekipah ali športnikih. Lahko navajajo, v katerih športih delujejo. Skozi profesionalnost ter kompetentnost psihologov bodo športniki in trenerji prepoznali vrednost športne psihologije ter bodo psihologe naprej priporočili športniki sami (ali njihovi trenerji). Izkušnje športnih psihologov v Sloveniji kažejo, da je tudi brez kršenja etičnih načel ter s predstavljeno osnovno samoprezentacijo možno priti do športnih organizacij in športnikov ter strokovno opravljati delo.

Športni psihologi naj se pri sodelovanju z mediji naslanjajo na Metakodeks etike EFPA (European Federation of Psychologists' Association 2005).

Členi iz kodeksov oz. načela

Kodeks AASP (Association for Applied Sports Psychology 2011) daje podlago za obravnavo tovrstnih konfliktov v načelu C: profesionalna odgovornost, načelu E: skrb za dobrobit drugih, standardu 1: profesionalen odnos in vzdrževanje zaupnosti, standardu 16: jasnost, pravilnost javnih izjav in standardu 4: zloraba in nadlegovanje.

Kodeks FEPSAC (European Federation of Sports Psychology 2011) o tem govori v načelu A: profesionalen odnos, načelu C: soglasje, načelu D: zaupnost in načelu E: integriteta.

Kodeks ISPP (International Association of Sports Psychologists 2019) je glede tovrstnih dilem natančnejši in daje podlago za razreševanje tako v petem – profesionalna in znanstvena odgovornost – kot v drugem – spoštovanje posameznikovih pravic in dostojanstva – ter zlasti v tretjem – izkoriščanje klienta –, devetem – nasprotne zahteve/nasprotja interesov pri zagotavljanju storitev – in 14. načelu: menjava in finančni dogovori pri zagotavljanju storitev.

Metakodeks etike EFPA (European Federation of Psychologists' Association 2005) ta konflikt naslavlja v načelu integritete v točki, ki govori o nasprotju interesov in izkoriščanju. Psihologi se morajo zavedati težav, ki lahko izhajajo iz mešanih razmerij oz. odnosov. Le-tim se je treba izogibati, saj zmanjšujejo potrebno poklicno distanco, povzročajo konflikt interesov in lahko pripeljejo celo do izkoriščanja klientov. Psihologi

poklicnega odnosa ne smejo izkoriščati za osebne, verske, politične ali druge ideološke interese. Zavedati se morajo, da obstaja navzkrižje interesov in neenakost moči v odnosu. Poklicna odgovornost velja tudi, ko je sodelovanje ali poklicno razmerje prekinjeno.

V okviru *Kodeksa poklicne etike psihologov* (Društvo psihologov Slovenije, 2019) se ugotavlja, da so s samopromocijo lahko kršene osnovne človekove pravice, kot je npr. zajeto v členu 1.2., *Psiholog pri svojem delu spoštuje in ščiti pravice obravnavanca do zasebnosti, samoodločanja in avtonomije*, in v členu 1.10.: *Psiholog pri delu vzpostavi zaupni odnos in v tem odnosu strogo spoštuje načelo poklicne skrivnosti*.

Sem sodijo tudi člen 3.2. (načelo odgovornosti), *psiholog strogo spoštuje načela poklicne skrivnosti, ta velja tudi po zaključeni obravnavi*, načelo integritete poklica, zlasti člen 4.9., ki govori, da *psiholog ne izkorišča poklicnega odnosa in podatkov psihološke obravnave za ideološke in druge vrste (npr. politične, statusne) interese ali za materialne koristi na njegovi osebni ravni ali na ravni drugih združenj, katerih član je*; člen 4.10., ki pravi, da *psiholog ne izkorišča neenakosti moči, ki izvirajo iz vlog poklicnega odnosa, med obravnavo in tudi ne po zaključeni psihološki obravnavi*, in člen 4.12., ki govori o tem, da se *psiholog pri svojem odnosu z javnostjo izogiba senzacionalnosti*.

Zaključek

Športni psihologi so zavezani k spoštovanju etičnih kodeksov in standardov dela. Že pri pisanju poglavja sva uporabili kar pet različnih kodeksov, kar kaže, da je delovanje psihologa v športu področje, pri katerem se odpira veliko etičnih dilem. Neupoštevanje etičnih standardov je lahko škodljivo tako za športnike kot za stroko. Zavedava se, da je zelo pomembno, da pravilno in na primeren način obravnavamo etične dileme. Običajno na tovrstne dileme ni možna samo ena vrsta odziva oz. en proces obravnave. Za lažje soočanje z njimi in orientacijo pri delu predlagava korake, s katerimi si lahko športni psihologi pomagamo pri sprejemanju kar najetičnejših odločitev.

1. *Poimenuj*: Najprej poiščite in poimenujte etično dilemo, ki se vam pojavlja in jo želite rešiti. Za to, da vam bo ta postala čim jasnejša, zberite čim več potrebnih informacij. Ker je športna psihologija zelo interdisciplinarna, razmislite, kdo vse je udeležen pri nastali etični dilemi. Razjasnimo si, na kaj se dilema nanaša za vsakega udeleženca in kako bi jo opisali.

2. *Širši in znanstven pogled:* Poiščite etične kodekse (bodite pozorni na to, da obstajajo posebni etični kodeksi različnih športnopsiholoških združenj: FEPSAC, AASP, ISPP). Posvetujte se z izkušeni športnimi psihologi in drugimi strokovnjaki (npr. zdravnikom, pravnikom) ter preverite, ali že obstajajo odgovori oz. usmeritve za reševanje tovrstnih ali podobnih dilem. Upoštevajte mnenja strokovnjakov in kolegov, tudi če se na prvi pogled ne zdijo primerna.
3. *Introspekcija:* Raziščite in preverite svoje osebne vrednote in prepričanja ter jih dodobra spoznajste, saj so naša prepričanja, ki jih ne ozaveščamo, lahko pristrana in podvržena logičnim napakam (kognitivna pristranost), ne da bi se tega zavedali.
4. *Seznam:* Sestavite seznam 3–5 različnih mnenj ali možnih odločitev. Se lahko situacijo razreši s (psiho)edukacijo in smiselnimi ukrepi, ki so postopni in ne zaostrijo situacije po nepotrebnem? Če je le mogoče, poiščite situacijo, v kateri so vsi zmagovalci (vsi vpleteni se bodo ob tem nekaj naučili in ne bodo ponavljali podobnih napak). Če to ne gre, se usmerite v to, da sprejmete najboljšo možno odločitev, kljub temu da ni optimalna za vse.
5. *Odgovornost:* Ne hitite z odločitvijo, najprej jo prespite. Ko sprejemate končno odločitev, se vedno vprašajte: »Kako bi se počutili člani moje družine, če bi jutri v časopisu objavili mojo odločitev? Kako sem prišel do svoje odločitve? Ali smo pripravljeni z odločitvijo sprejeti širšo družbeno odgovornost?«
6. *Evalvacija:* Ponovno ocenite svojo odločitev, ko preteče nekaj časa.

Športni psihologi morajo biti seznanjeni z etičnimi vprašanji, da so lahko pri svojih pristopih proaktivni in ne reaktivni (Harrison-Dyer, 2011). Samo s poglobljanjem v etične dileme in z njihovim razumevanjem lahko športni psihologi zmanjšajo količino neetičnih vedenj v športu.

Uporabna etika v športni psihologiji ne bo izginila. Ker se področne še naprej razvija, bo delo s športniki v zahtevnih okoljih predstavljalo vedno več preizkusov etične zavesti in prakse. Kompetentni športni psihologi bodo morali ne le ceniti temeljne vrednote, ki so podlaga za etične kodekse psihologije in športne psihologije, ampak bodo morali biti tudi sposobni te vrednote udejanjiti v dobro svojih klientov.

Literatura

- American Psychological Association. (2002). Ethical principles of psychologists and code of conduct. *American Psychologist*, 57(12), 1060–1073.
- Association for Applied Sport Psychology. (2011). *Ethics code: AASP ethical principles and standards*.
- Backhouse, S., Erickson, K., in Whitaker, L. (2017). Preventing doping in youth sport. V C. Knight, C. Harwood in D. Gould (ur.), *Sport psychology for young athletes*. Routledge.
- Behnke, S. (2015). The ethics of multiple relationships: A clinical perspective. *Monitor on Psychology*, 46(7), 84–85.
- Brown, J. L., in Cogan, K. D. (2006). Ethical clinical practice and sport psychology: When two worlds collide. *Ethics & Behavior*, 16(1), 15–23.
- Canter, M. B., Bennett, B. E., Jones, S. E., in Nagy, T. F. (1994). *Ethics for psychologists: A commentary on the APA Ethics Code*. American Psychological Association.
- Chandler, C. (2015). *Exploring the contribution of personal qualities to the effective delivery of sport psychology service provision* [Neobjavljena doktorska disertacija]. Liverpool John Moores University.
- Cruickshank, A., in Collins, D. (2012). Culture change in elite sport performance teams: Examining and advancing effectiveness in the new era. *Journal of Applied Sport Psychology*, 24(3), 338–355.
- Den Hartog, D. N., De Hoogh, A. H. B., in Belschak, F. D. (2018). Toot your own horn? Leader narcissism and the effectiveness of employee self-promotion. *Journal of Management*, 46(2), 261–286.
- Društvo psihologov Slovenije. (2019). *Kodeks poklicne etike psihologov*.
- Društvo psihologov Slovenije. (2012, 24. maj). *Standardi dela športnih psihologov Slovenije*. <http://sportna-psihologija.si/standardi-dela-sportnih-psihologov-slovenije/>
- Earp, B. D., McLoughlin, K. L., Monrad, J. T. Clark M. S., in Crockett, M. J. (2021). How social relationships shape moral wrongness judgments. *Nature Communications*, 12(1), 5776.
- Etzel, E. F., in Skvarla, L. A. (2017). Ethical considerations in sport and performance psychology. *Oxford Research Encyclopedias*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190236557.013.141>
- Etzel, E. F., in Watson, J. C. (2013). *Ethical issues in sport, exercise, and performance psychology*. UNKNO.

- European Federation of Psychologists' Association. (2005). *Meta-code of ethics*.
- European Federation of Sports Psychology. (2011). *Ethical principles of the European Sport Psychology Federation* (FEPSAC Position Statement #9).
- Fadlih, A. M., Idham, A. F., Nugraha, A. I., in Dongoran, M. F. (2020). Effects of doping on physical and mental health of sports athletes. *Enfermería Clínica*, 30(4), 504–506.
- Gillett, G. (2018). Concussion in sport: The unheeded evidence. *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 27(4), 710–716.
- Haberl, P., in Peterson, K. (2006). Olympic-size ethical dilemmas: Issues and challenges for sport psychology consultants on the road and at the Olympic games. *Ethics & Behavior*, 16(1), 25–40.
- Harrison-Dyer, S. (2011, 13. julij). Ethical dilemmas in collegiate athletics: The role of coaches and the codes of ethic. *The Sport Digest*. <http://thesportdigest.com/2011/07/ethical-dilemmas-in-collegiate-athletics-the-role-of-coaches-and-the-codes-of-ethic/>
- Kyndt, T., in Rowell, S. (2012). *Achieving excellence in high performance sport: The experience and skills behind the medals*. Bloomsbury Publishing.
- Lindsay, P., Breckon, J. D., Thomas, O., in Maynard, I. W. (2007). In pursuit of congruence: A personal reflection on methods and philosophy in applied practice. *The Sport Psychologist*, 21(3), 273–289.
- Meninger, K. (2019, 5. avgust). *Self-promotion is not self-serving: It's a service to others*. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/ellevate/2019/08/05/self-promotion-is-not-self-serving-its-a-service-to-others/?sh=762da664b038>
- Moore, Z. E. (2003). Ethical dilemmas in sport psychology: Discussion and recommendations for practice. *Professional Psychology: Research and Practice*, 34(6), 601–610.
- Moran, A., Guerin, S., Kirby, K., in MacIntyre, T. (2008). *The development and validation of a doping attitudes and behaviour scale* (Report to World Anti-Doping Agency & The Irish Sports Council). WADA.
- Nesti, M. (2004). *Existential psychology and sport: Theory and application*. Taylor & Francis.
- Nesti, M. (2010). *Psychology in football: Working with elite and professional players*. Routledge.

- O'Connor, H. L. (2008). *Performance enhancing drug use in professional sport is a risk decision: A qualitative analysis of prospect theory* [Neobjavljena doktorska disertacija]. London Metropolitan University.
- Poczwadowski, A., Sherman, C. P., in Ravizza, K. (2004). Professional philosophy in the sport psychology service delivery: Building on theory and practice. *Sport psychologist*, 18(4), 445–463.
- Pope, K. (2015). Steps to strengthen ethics in organizations: Research findings, ethics placebos, and what works. *Journal of Trauma & Dissociation*, 16(2), 139–152.
- Pope, K., in Vasquez, M. (2016). *Ethics in psychotherapy and counseling*. John Wiley & Sons.
- Pope, K. S., Sonne, J. L., in Greene, B. (2006). *What therapists don't talk about and why: Understanding taboos that hurt us and our clients*. American Psychological Association.
- Rodek, J., Idrizović, K., Zenić, N., Perasović, B., in Kondric, M. (2013). Differential analysis of the doping behavior templates in three types of sports. *Collegium Antropologicum*, 37(2), 211–217.
- Simons, J. P., in Andersen, M. B. (1995). The development of consulting practice in applied sport psychology: Some personal perspectives. *The Sport Psychologist*, 9(4), 449–468.
- Svet Evrope. (1989, 16. november). *Evropska konvencija proti doping v športu*.
- The International Society of Sport Psychology. (2009). *Ethical code for sport psychology practice*.
- UNESCO. (2005, 19. oktober). *International convention against doping in sport*.
- Watson II, J. C., Clement, D., Harris, B., Leffingwell, T. R., in Hurst, J. (2006). Teacher-practitioner multiple-role issues in sport psychology. *Ethics & Behavior*, 16(1), 41–59.
- World Anti-Doping Agency. (2021). *World anti-doping code*.
- Yelmo-Bravo, A. (2015). The role of psychologists in the prevention of doping in sports. V R. Pardo, T. Gonzalez Aja in P. Irureata-Goyena (ur.), *El fenómeno del dopaje desde la perspectiva de las Ciencias Sociales: Actas del IV Congreso Internacional 'Deporte, Dopaje y Sociedad'* (str. 339–358). Universidad Politécnica de Madrid.